

PAPER DETAILS

TITLE: Sakîf Sairleri

AUTHORS: CEVAD ALI,Cevâd ALI,Hüseyin GÜNES

PAGES: 189-200

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/116949>

Sakîf, şairlerinin çokluğuyla öne çıkmış kabilelerden değildir. Şöhret bulmuş ve ismi duyulmuş tek şairleri Ümeyye b. Ebi's-Salt es-Sekafî'dir. Tâif'te şiirin yaygın olmamasının gerekçesini İbn Sellâm, şu ifadeleriyle izah etmektedir:

“Tâif'te şairler, çok değildir. Zira şiir, Evs ve Hazrec örneğinde olduğu gibi saldıran veya saldırıya uğrayan kavimler veya bölgeler arasında gerçekleşen savaşlar sayesinde çoğalır. Kureyş'in şiirini azaltan husus, aralarında kargaşanın olmaması veya savaşmamalarıdır. Bu aynı zamanda Umman ve Tâif halkının da şiir yeteneğini köreltmektedir.”¹

Sakîf, dilinin fesahati ve kitabetteki yeteneğiyle bilinmektedir. Onun içindir ki Kur'an'ın tedvini meselesinde adları geçmektedir.

Ümeyye b. Ebi's-Salt'ın babası Ebu's-Salt b. Ebî Rebîa, Gaylân b. Seleme, Kinâne b. Abdüyâleyl,² Ebû Mihcen es-Sekafî ve aynı zamanda Ümeyye'nin annesi olan Kureyş asıllı Rukiyye bint Abdışşems b. Abdimenaf, Sakîf şairlerindendirler.³

Habeşlilerle savaşan İranlıları övdüğü söylenen bir kaside, Ebu's-Salt'a nispet edilmektedir. Orada Seyf b. Ziyazen'i övmüş ve iktidarı ele geçirmesinden dolayı onu tebrik etmiştir.⁴ Seyf'in hikâyesine işaretle bulunarak onun nasıl Heraklîous'a giderek Habeşlilere karşı askerî destek istediğini ancak talebine karşılık bulamadığını; ardından Kisra'ya gittiğini ve başlarında Bazan ve Hürmüz'ün bulunduğu orduyla destekleninceye kadar kapısında altı sene nasıl beklediğini, tarih ve geçmişe dair bilgileri aktaran kitaplarda geçen hikâyenin başından sonuna kadar bütün yaşananları anlatmaktadır.

Ümeyye b. Ebi's-Salt, putlara tapmaktan imtina edip Allah'a ve Ahiret'e inanan şairlerden biridir. Ehli Kitab'ın kitaplarına vakıfı ve onlardan etkilenmişti. Ehli Kitap'la oturup konuşurdu. Babası da şairdi. Şiir ravileri, onun şiirinden bir

* Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslam*, 2. bs., 1993, c. 9, s. 752-767.

** Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi A.B.D.
huseyingunes072@gmail.com

1 İbn Sellâm, *Tabakât*, s. 65, vd.

2 İbn Sellâm, *Tabakât*, s. 66.

3 *eş-Şi'r veş-Şu'arâ*, I, 369.

4 İbn Sellâm, *Tabakât*, s. 66; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r*, I, 371.

parça aktarmıştır. Aynı şekilde oğlu Kasım b. Ümeyye b. Ebi's-Salt da şairdi ve ondan ders almıştı. Anlatıldığına göre Araplar, Sakif'in en büyük şairinin Ümeyye olduğu konusunda ittifak etmiştir.⁵ Onun Cahiliye döneminde kitapları inceleyip okuduğu, ruhban sınıfına katıldığı, İbrahim, İsmail ve Haniflikten söz eden ve ibadet eden ilk kişi olduğu, alkolü haram gördüğü ve putlardan uzak durduğu anlatılmaktadır. İslam zuhur edince Hz. Muhammed'i kıskanarak Müslüman olmamıştır. Çünkü onun peygamberlikte gözü vardı. Bununla birlikte onun Müslüman olmak istediği, ancak Bedir'de öldürülenleri duyunca bundan vazgeçtiği ve müşriklerin ölülerine ağıtlar yaktığı, ardından da Tâif'e giderek burada öldüğü söylenmektedir. Ölüm yılı konusunda ihtilaf vardır. Onun hicretin dokuzuncu yılında öldüğünü söyleyenler olduğu gibi daha önce öldüğünü ifade edenler de vardır. Ayrıca onun Cahiliye döneminde öldüğü ve İslamiyete yetişmediği yönünde bir rivayet bulunmaktadır. Hz. Peygamber, şiirlerinde dile getirdiği bazı konularda onu tasdik etmiş ve “Ümeyye neredeyse Müslüman olmuştur.”⁶ buyurmuşlardır. Ebû Osman ve Ebû'l-Kasım künyeleri ona verilmiştir.⁷

Bazı rivayetlerde onun hakkında şu ayetin indiği belirtilmektedir: “Onlara (Yahudilere), kendisine âyetlerimizden verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku.”⁸ Bu görüşü dile getirenlerin kaynağı Abdullah b. Amr ve İbnü'l-Kelbî'ye dayanmaktadır.⁹

Rivayete göre Hz. Peygamber, Reşid b. Süveyd'e Ümeyye'nin şiirlerinden okumasını istemiş, o da okumuştur. Bunun üzerine “Neredeyse Müslüman olmuş” buyurmuşlardır. Nitekim Hz. Peygamber, Ümeyye'nin şu mısrasını okuyarak, “doğru söylemiştir, bu şiir taşıyıcıların özelliğidir” buyurmuşlardır:

*Sürü ve öküz sağ ayağının altında
ve kartal diğerinin, aslan pusuda.*

Ümeyye'nin şiirlerinin çoğunlukla Ahiret'le ilgili olduğu söylenmektedir. Tıp-ka Antere'ye ait şiirlerin çoğunun savaşlardan söz etmesi gibi.¹⁰

İbn Hişâm, Ümeyye'nin Bedir günü öldürülen Kureyşliler için yazdığı kasideyi kitabına almıştır. Baş tarafı şöyledir:

*Ne oldu Bedir'de Akankil'de koçlara, yiğitlere?
Övgüye mazhar değerli oğlu değerlilere ağlamaz mısın?
Ormanın derinliklerinde dalların ucunda ağlayan güvercinler misali.*¹¹

5 *el-İsâbe*, I, 134, no: 552; *el-Eğânî*, III, 179, vd., XVI, 69; *el-Hazâne*, I, 118; Brockelman, I, 113, vd.

6 *el-İsâbe*, I, 134, no: 552; *el-Hazâne*, I, 119, vd; *el-Cümân fî Teşbihâtî'l-Kur'ân*, s. 84, 384.

7 Şairlerin künyeleri ve künyeleriyle öne çıkmış olanlar hakkında bk. *Nevâdiru'l-Mahtûât*, s. 289.

8 Araf, 175.

9 *Tefsîrû't-Taberî*, IX, 82; *Tefsîrû'l-Âlûsî*, IX, 98.

10 *el-Hazâne*, I, 120 ve sonrası.

11 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 114 (Haşiyetu ala Revzu'l-Unuf); *el-Beyân ve't-Tebyîn*, I, 291.

Hız. Peygamber'in, Bedir'de öldürölenler hakkında söylediklerini haber aldı-ğında onun şiirlerinin okunmasını yasakladığı söylenmektedir.¹² Ancak böyle bir yasağın Hz. Peygamber'den geldiğine dair rivayetlerin sıhhati konusunda şüphele-rim var. Zira Hz. Peygamber, bu şiirlerin okunmasını yasaklamışsa İbn Hişâm ve diğerlerinin bunları kitaplarına alması ve hala yazılmaları nasıl mümkün olurdu? Nitekim İbn Hişâm, iki beyti hariç Resûlullah'ın ashabı tarafından nakledilen ka-sidesini eserine aldığını ifade etmiştir.¹³

İbn Hişâm, Ümeyye'nin başka bir kasidesini daha eserine almıştır. Orada Züma b. Esed ve Benî Esed'in ölüleri için ağıtlar yakmakta ve ağlamaktadır.¹⁴ Bu şiirin beyitlerinden biri şudur:

*Ebu'l-Âsî'ye seller misali ağlayan gözler, Züma'yı unutmayasın.
Benî Müslim için şarıl şarıl akan pınarlar var; ne ihanet ne de aldatma.
Onlar orta mafsaldır, bazıları da tepenin zirvesi gibi.
Baştaki saç misali adam yetiştirip onlara direnme gücü verirler.
Onlar yedirirler toprak kuruyup bulutlar çekildiğinde, asla bir yalpalama
görmezsin.
Amcaoğulları yanlarında meclis toplandığı zaman kederden ciğerleri yanar.¹⁵
Resûlullah aleyhinde çıkırtkanlık yaptığı şiirlerinden birisi de şöyledir:
Benî Ali'nin başarısı Allah'tandır, aferin; onlardan bir dul ve bir evli
Eğer her havlayanı taşıyan kapsamlı bir saldırı gerçekleştirmeselerdi
Bin kişiyle ya da mızraklı pehlivanlar arasından bin kişiyle.¹⁶*

Onun şiirlerinde peygamber kıssalarından söz ettiğı anlatılmaktadır. Bura-da eski kitaplardan aldığı ve Arapların bilmediğı çok sayıda kelime kullanır, Ehli Kitab'ın hikâyelerinden alıntılar yapar.¹⁷ Şiirlerinde gök için kullanılan السماء keli-mesi yerine صاقورة, حاقورة, برقع sözcüklerini kullanır. Allah (a.c.) hakkında da şöyle derdi:

O yeryüzünde sultandır, her şeye gücü yeten.

“Gedik açıldı” derken gedik anlamındaki الثغر lafzı yerine الثغور kelimesini kullanırdı.¹⁸

*Ümeyye'nin şiirlerinde Fil Ordusu kıssasına şu şekilde işaret edilmektedir:
Kuşkusuz Rabbimizin ayetleri açıktır, nankörlerden (kefûr) başkası ondan
şüphe etmez.*

12 Cahız, *el-Hayavân*, I, 291, (Abdüsselam Muhammed Harun); Brockelman, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî*, I, 113.

13 İbn Hişâm, *Sire*, II, 114.

14 İbn Hişâm, *Sire*, II, 114 (Haşiyetu ala Revzu'l-Unuf);

15 *Nesebu Kureyş*, s. 206.

16 *Nesebu Kureyş*, s. 10, vd.

17 *eş-Şir veş-Şuarâ*, I, 369, (Dârü's-Sekâfe).

18 *eş-Şir veş-Şuarâ*, I, 371.

*Fili Muğammes'te durdurdu, öyle ki boynu vurulmuş gibi yürümeye başladı.*¹⁹

*Bütün dinler kıyamet günü Allah katında, Hanîf dinî dışında yalandır.*²⁰

Ümeyye'ye sayısı yetmiş dokuz beyitten oluşan uzun bir kaside nispet edilmektedir. Orada peygamber kıssalarından bir şeyler anlatmaktadır. Davut, Süleyman, Nuh ve Musa'nın yanı sıra İbrahim ve İshak'ın kıssasını anlatmakta ve İshak'ın kurban edilen kişi olduğunu ileri sürmektedir. Muhammed b. Habîb'in topladığı divanında bunlara yer verilmiştir. Divanda yer alan beyitlerden biri şudur:

Belki de nefis, ipi çözmek gibi rahat işlerden hoşlanmaz.

Bu beyit, Asmaî'nin rivayet ettiği Ebu Kays el-Yahudî'ye ait bir kasidede bulunmaktadır. Aynı zamanda İbn Surma el-Ensari'ye ait olduğu söylenen bu kasidenin baş tarafı şöyledir:

Meliki övgüyle anın güneşi doğan her sabahta ve her hilalde

Aynı şekilde Huneyf b. Umeyr el-Yeşkuri'nin beyitlerinde bulunmaktadır. Onu Yemâme Savaşı'nda Muhkem b. Tufeyl öldürüldüğü zaman şu beyitlerin içinde dile getirmişti:

Ey gönüllerin süruru Esâl kızı Suad, yolcuların belasıyla gecelerim uzadı.

Ey Suad, o Deccal'ın fitnesi gibi zamanın başınıza getirdiklerindendir.

Peygamber'in dini benim dinimdir, toplumda doğru yolda olan benim gibi adamlar.

Onlar Muhkem b. Tufeyl'i yok etti, bizim için adamdan sayılmayan adamlar.

*Belki de nefis, ipi çözmek gibi rahat işlerden hoşlanmaz.*²¹

Ümeyye, Kaside-i Lâmiyye'sinde yaratılıştan ve yeryüzünün oluş şeklinden, nehir ve çeşmelerin ortaya çıkışından bahsetmekte; sonra ölüm, Ahiret ve dirilişten söz etmektedir.

Bu kasidenin uydurma olduğunu düşünüyorum. Çünkü bunun o dönemin şairlerinden olması mümkün değildir; Ümeyye adına uydurulmuştur. Sanırım bir Sakîf şairi olması hasebiyle ona karşı aşırı ilgi gösteren ve kendisi de aynı kabile-den olan Haccâc'ın zamanında bu yapılmıştır.²²

Ümeyye'ye nispet edilen şairlerden biri şudur:

Yeryüzü barınağımızdır, annemiz de içinde; mekânımızdır o, doğduk içinde.

Burçlarında hademeler ayakta durmakta, göğüsler titremekte.

Şu şair de:

Gök indi, kenarlarını yere indirmeden; ilmini ne cehalet ne de ihtiyarlık eksiltir.

19 İbn Nakîyâ el-Bağdadî, *el-Cümân fî Teşbihâtî'l-Kur'ân*, s. 384.

20 *Risâletü'l-Gufrân*, s. 542.

21 *el-Hazâne*, II, 543, vd., (Bulak); *Emâli'l-Murtaza*, I, 486.

22 Bk. *Divânü Ümeyye*, (Shulthes baskısı ve Beşir Yemut'un baskısı).

Güç ne üstümüzü açar ne de sıkıntı verir; içinde boyunları damgalı hademeler.

Şu beyit de önceki şiirdendir:

*Geçti tirmandı ve güçlülerle, yalnız kaldı, ıslak ve ürkek.*²³

Tarihçiler onunla ilgili kıssalar nakletmişlerdir. Bunlar onu peygamber gibi göstermeye çalışan haberler nevidendir. Cinlerin onunla konuşması, kuşun çıkıp onun kalbini temizlemek için göğsünü yarması gibi. Kuşkusuz bu hikâyeler, Resûlullah'ın göğsünün yarılması (şakk-ı sadr) hadisesinden araklanmıştır. Yine ecelinin yaklaştığını ve öleceğini hissettiği anlatımları bu cinstendir.²⁴ Bu hikâyelerin amacı Ümeyye'yi övmek, ona kutsal bir kişilik kazandırmak ve onu sâlih kişilerden biri olarak göstermektir. Öyle ki Resûlullah (sav) çıkmasaydı ona vahiy incekmiş gibi bir izlenim yaratılmıştır. Bazı tarihçiler Ümeyye'nin İslam karşıtlığıyla ilgili rivayetleri göz ardı etmeye çalışmışlardır. Bazıları da onun İslam'dan önce öldüğünü ileri sürmüş ve böylece Müşriklerle birlikte onun İslam'a karşı savaştığı suçlamasından onu kurtarmışlardır. Bu tür rivayetlerin, Haccâc döneminde ve onun müdahalesiyle ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Ona nispet edilen şiirlerin çoğu uydurmadır. Nitekim Mutahhar b. Tâhir el-Makdisî'nin *el-Bed' ve't-Tarih* adlı eserinde ona nispet edilen ve Kur'an'dan lafızlar içeren şiirler görüyoruz. Bunların uydurma olduğu ve ona hamledildiğinden şüphe yoktur. Clement Huart, onun şiirlerinin Kur'an'a kaynaklık ettiği sonucuna varmıştır. Bu, söz konusu şiirlerin gerçek olduğu ve Ümeyye'nin İslam'dan önce bunları dile getirdiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Resûlullah, ondan ders almış ve vahiy olduğunu iddia ettiği şeyleri ondan almıştır. Oysa Brockelmann ve diğer bazı müsteşrikler bu görüşe karşı çıkmışlardır. Onlar, bu şiirlerin uydurma olduğu ve daha sonraki bir dönemde belki de hicretin ilk asrında ona nispet edilmiş; Kur'an'dan alınan kıssalar bunların içine dâhil edilmiştir.²⁵

Şu şekilde başlayan Ümeyye'nin şiiri bunlardan sayılıyor:

Bildim evi, Zeynep'e hayranlığımızı arttırdı, zira bizim bir parçamız ona yerleşti.

Şu sözü Ümeyye'nin babası Ebu's-Salt b. Ebi Rebîa es-Sekafî'ye nispet edilmektedir:

*İbn Ziyezen gibi biri istemez düşmanları için denizde batmayı hiçbir durumda
Hirak'lâ gitti, dizlerinin bağı çözülmüş, yanında beklediğini bulamadı
Sonra Kısra'nın yanına vardı yedi senenin ardından, ancak fırsatı kaçırdı
Nihayet özgür çocukların yanına gitti onları kullanmak için, sen canım
koşturdun sallanarak*

23 *Risâletü't-Tilmiz*, Abdulkadir b. Ömer el-Bağdadi, Nevadiru'l-Mahtutat'tan, thk. Abdüsselam Harun, el-Mecmuatü's-Saniyye, Kahire 1951, s. 222, vd.

24 *el-İsâbe*, I, 135.

25 Clement Haurt, in JA, Ser., X, I, VI, (1904), s. 125; Tor Andrae, *Der ursprung d. Islam und d. Christentum*, Stockholm 1926, s. 48; Borckelman, *Tarihü'd-Devleti'l-Arabî*, I, 113.

Kisra ve ordu sahibi Bazan gibilere ve ordunun saldırdığı günde Vehrez gibilere
 Allah için akrabadan bir dirhem çıktılar inanlarına içinde onların benzerini
 bulamazsın
 Mağlup oldular çekilerek, beyaz, sakın; ormanlarda aslan yavrularını yetiştiren
 bir aslan
 Nefretle atıyorlar ince uzun okları semer tahtasına benzeyen Fars yayından
 şiddetle fırlayan
 Bir aslanı kara köpeklerin üzerine gönderdin, geri kalanları yeryüzünde
 darmadağın oldu
 Afiyetle iç, üstünde taç, yaslanarak Ğumdan'ın başına, senden bir mekân genişçe
 Sonra misk yağdır düzlerinin bağı çözüldüğünde çıkar o gün elbiselerini
 çıkardıkça
 İşte bu asalet iki kâse süt, su ile beyazlatılmış ve sonra ikisi olmuş sırlıslıkla.²⁶

Bu kasideyi Seyf b. Ziyazen hakkında söylediği iddia edilmektedir. Bunun, onun oğlu Ümeyye b. Ebî's-Salta'a ait olduğu da söylenmektedir. Taberî, bunu tarihinde birkaç kelime farklılığıyla nakletmiş ve onu Ümeyye'nin babasına nispet etmiştir.²⁷ İbn Hişâm da İbn İshak'ın bu kasideyi Ebu's-Salt b. Ebî Rebîa'ya nispet ettiğini ifade etmekte ve onu benzer şekilde nakletmektedir. Aynı şekilde bu kasidenin "lâmiyye" olduğunu rivayet etmiştir. Yine İbn Hişâm, sonu "işte bu asalet iki kâse süt..." şeklinde biten beyitler dışında İbn İshak'tan aktarılanların ona aidiyetinin doğru olmadığını anlatmaktadır.²⁸

Kuşkusuz Ümeyye'nin bazı şiirlerinde oynamaların olduğu çok açıktır. Bu müdahale, onu yapanların işlerinde çok da iyi olmadıklarını ve tarih konusunda hiç malumatlarının bulunmadığını göstermektedir. Şu şekilde başlayan kaside bunlardandır:

Hamd ve minnet sana Rabbü'l-İbâd, sensin melik ve sensin hakem

Kuşkusuz bu kaside İslamî dönemin mahsulüdür. Onun, dili ve bütün kalbiyle İslam'a karşı derin bir imanla bağlı olmayan bir şairin mısralarından olması asla mümkün değildir. Şu beyti de örnek olarak verebiliriz:

Muhammed ki onu hidayetle gönderdi, zengin olarak yaşadı hiç yemeden.

Ona nispet edilen şu şiirler de öyledir:

Allah'ın bir nimeti olarak onu verdin, Harem halkına has kıldı onu Allah.

En hayırlıları olarak biliyorlardı onu, evlerinde söz sahibi ve asil.

Söylediklerini ayıpladılar davette bulunduğu zaman, giderdi her bir sıkıntıyı Allah.

26 eş-Şîr veş-Şu'arâ, I, 371, vd; et-Ticân, s. 305; el-Eġanî, XVI, 73; er-Ravdu'l-Unuf, I, 52; İbn Sellâm, Tabakât, s. 217; el-Buhterî, s. 16

27 Taberî, II, 147, vd.

28 İbn Hişâm, I, 52, vd. (Haşiyetu ale'r-Ravd); İbn Kuteybe, eş-Şîr veş-Şu'arâ, I, 371.

*O sözün en doğrusuyla Allah'a çağırıldı ayak kaymasına karşı böylece.
Resul'e itaat edin İlah'ın kulları, acıklı günün şerrinden kurtulursunuz böylece.
Kurtulursunuz azabın karanlıklarından, zulmedenlere dokunacak ateşin
hararetinden.*

*Çağırıldı beni son peygamber, kim ki çağrısına cevap vermezse pişmanlığa olur
mahkûm.*

*Hidayet peygamberi, doğru, temiz, merhametli, şefkatli, akrabayı gözeten.
Önceki ve sonraki peygamberleri hatmetmiş onunla Allah, son peygamber.
Eceli gelenin öldüğü gibi ölecek, verecek tekrar nefesi yüce Allah.
Peygamberle birlikte ebedi bahçelerde, orada kalacak onlar verilen sözden
dönülmeden.*

Kutsadı hepimizi namaz sevgisiyle, öğretti kalemle yazmayı.

Bir kitap ki Allah katından, okuruz onu; ilerler ona uyan her kimse.²⁹

Bu mısraları okuyun, sonra sahibinin kim olduğuna karar verin. Bu kişinin Resûlullah'a kin besleyen bir şair olabileceğini söylemek mümkün mü? Oysa bu mısraların nispet edildiği kişi kâfir olarak ölmüş birisidir. Üstelik Bedir savaşında ölen Kureyş kâfirlerine ağıt yakmıştır. Bu kişinin, İslam ve Resûlullah hakkında böyle bir şey söylemesi mümkün müdür? Kesinlikle bu mümkün değildir. Bu mısraların sahibi imanı güçlü bir mümin olmalıdır. O halkına seslenen ve onları İslam'a çağırان, Allah'a ve Resûlullah'a itaate davet eden bir vaiz ve davetçiden başkası değildir. Bu kişi dili ve kalbiyle mümin birisidir. Oysa Resûlullah söz konusu kişi hakkında "şiiiri iman etmiş, kalbi inkâr etmiştir" ya da "dili iman etmiş, kalbi inkâr etmiştir." buyurmuşlardır. Resûlullah, Ümeyye'nin Allah'a ve Resulüne inandığını kastetmemiştir. Sadece onun dilinin ve şiirinin Allah'a iman ettiğini, fakat Resulünü inkâr ettiğini belirtmek istemiştir. Zira o, Resûlullah'a inanmamış ve bu küfrü, inadı ve ona olan kiniyle ölmüştür. Ayrıca söz konusu mısraların sahibi Resûlullah'ın vefatından söz eden bir kişidir. Onun Refik-i Ala'ya intikal etmesinden sonra insanların ona olan imanlarını sürdürmelerini istiyor. Resûlullah'ın vefatından dolayı geçirdiği iman sarsıntısını açığa vuruyor. Oysa Ümeyye, hicretin dokuzuncu senesinde yani Resûlullah'ın vefatından önce ölmüştür. Dolayısıyla onun bu mısraların sahibi ve yazarı olması akla uygun değildir.³⁰

Bu ve benzeri mısralar, Ümeyye'nin şiirlerine müdahale eden ve onların taklitlerini imal eden bir elin varlığına delil değil midir? Allah'a şükürler olsun ki bunu yapan kişiler işlerini iyi yapmamışlar ve kendilerini ele vermişlerdir.

Şu şiirde bazı ravilerin Ümeyye adına beyitler uydurdukları söylenmektedir:

Hamd Allah'ıdır, onun ortağı yoktur; kim bunu demezse kendisine zulmetmiştir.

29 *Divânu Ümeyye*, şiir no: 23, Friedrich Schulthetz baskısı, s. 23, vd., Beşir Yemut baskısı, s. 55, vd.; *el-Hazâne*, I, 122, (Bulak).

30 *el-İsâbe*, I, 493, no: 2590.

Kasidede tevhit, yeniden yaratılma, hesap, cennet ve cehennemi kabule dair pasajlar vardır. Fakat şiirden anlayanlar bunların Ümeyye'ye ait olduğunu kabul etmemekte ve onları Nâbiğa el-Câdî'ye mal etmektedirler. Bu beyitlerin, Cahiliye döneminde tek ilah edinen, şarap içmeyen, fal ve putlardan uzak duran ve İbrahim'in dininden söz eden Nâbiğa'nın şiirlerinden olduğunu söylüyorlar.³¹

Yine Ümeyye'ye nispet edilen başka bir şiiri ele alalım. Cennet ve cehennemin özelliklerinden bahseden şu beyti inceleyin:

Cehennem, geride bırakmaz hiçbir asiyi; kovulmuş hiç kimse de göremez Adn cennetini.

Sonra şiiri okumaya devam edin, oradaki cennet ve cehennemin evsafına bakın. Ardından şu beytlere göz atın:

*Şu bal, o sütlü ve şarap; buğday ki tarlaları çevrili.
Hurma ağacı, dalları sarkmış köklerine doğru, olgunlaşmış taze hurmalar.
Elma, nar ve muz; soğuk su, tatlı ve sağlıklı.
Orada kara ve deniz mahsulü etler; dile getirdikleri her şey kendileri için hazır.
Güneş görmemiş huriler orada; heykel suretinde içinde oklar olan.
Koltuklara kurulmuş narin kızlar, el değmemiş
Seçilmiş bu değerli hanımların güçlü erkekleridir onlar.
Döşeklerin üzerinde birbirlerine karşı; bir de güzellik ve bolluk.
Üzerlerinde ince ipekliler, muhteşem yumuşak elbiseler,
İçinde kızılık görülen süslü ipek kıyafetler.
Gümüş ve altın bilezikler, kıymetli mücevherler takınmış.
Ne boş söz ne de günah var içinde, ne ölüm ne da acı var onun içinde
Kadehler ki içeni çatlatmaz, görüntüsünün güzelliğinden lezzet alır dost.
Altın ve gümüş tabaklarda taşan bol yemekler.³²*

Sonra bu mısraların sahibi hakkında karar verin. Bunların yazarı, cahiliye dönemine ait bazı kelimeleri onların içine koymaya çalışmış. Böylece onlara cahiliye kılıfı giydirmiş olacak ve onlara gerçek cahiliye şiiri izlenimi verecek; ancak bunu başaramamış. Aksine İslamiyete mahsus cennet ve cehennem tasviri yapmak suretiyle onun bunları Kur'an'ın konuyu tasvir eden ayetlerinden aşırıldığına dair delilleri elimize vermektedir.

Ne gariptir ki bazı araştırmacılar bu ve benzeri mısraları alarak cahiliye inancını açıklamak için bunları delil olarak kullanmışlar; mesela Arapların cahiliye dönemlerinde hesap gününe inandıklarını, onlardan bazılarının kutsal kitaplara vakıf olduklarını ve cennet ile cehenneme inandıklarını ifade etmişlerdir. Onların

³¹ İbn Sellâm, s. 106; *el-İsâbe*, III, 509, no: 8641.

³² Bu kasidenin kelime ve bazı beyitlerinde farklılık bulabilirsiniz. Aynı şey şairin diğer kasidelerinde de var. Söz konusu yerleri görmek için Divân ve kitaplarının farklı baskılarına bakılabilir. Bk. *Kitabü'l-Bed' ve't-Tarih*, I, 202, vd. Ayrıca Divân'ına bakınız.

bu konudaki delili ise Ümeyye'ye atfedilen söz konusu mısralardır. Oysa bunlar sahte, uydurulmuş şiirlerdir.

Sonra onun, İsa b. Meryem ve annesine hamileliğiyle ilgili kasidesine ve diğer başka şiirlerine bakın,³³ onların üzerinde İslamiyetin izlerini açıkça görürsünüz. Ümeyye'nin sözcüklerini, üslubunu ve fikirlerini öğrenmek suretiyle söz konusu uydurma ve sahtekârlığı anlamak mümkündür. Bu yolla gerçek şiirlerini sahtelerinden ayırma imkânı da buluruz.

Ümeyye'nin ölüm konusunda şu şekilde bir şiiri var:

*Gençken ölmeyen yaşhyken ölür, ölümün bir kadehi var ve herkes ondan tadacak.*³⁴

Allah hakkında şu ifadeleri naklediliyor:

*Tanıklık et Allah'ın fevkinde bir şeyin olmadığına, yücedir ve devamlı yüce kalacaktır adı.*³⁵

Ölümü esnasında Ümeyye'nin şöyle dediği iddia edilmektedir:

Eğer affedeceksen Allah'ım tamamıyla affet, senin hangi kulunun yok ki sıkıntısı.

Peygamber (sav)'in bu şiiri kullanması onu hadis konumuna yükselmiştir. Bu konuda şunlar söylenmektedir: Hz. Peygamberin şiir okuması caizdir, haram olan şiir üretmesidir. Ayrıca öz konusu mısranın Ebu Hirâş el-Hüzelî'ye ait olduğu iddia edilmektedir. Ne onu üretenin ne de nakledenin bilinmediği, sadece Ebu Hirâş'ın onu başka bir beyte ilave ederek, Safa ile Merve arasında sa'yederken bunları beraber okuduğu söylenmektedir.³⁶

Şu ifade de Ümeyye'nin şiirlerindendir:

*İbn Cüdân b. Amr iddia etti, ben bir gün öleceğim.
Uzun bir yola çıkacağım, dönüşü olmayan bir yol.*

Amr, Rebîa, Vehb ve Kasım, Ümeyye b. Ebi's-Salt'ın çocuklarındandır. Rebîa ve Kasım şairdiler.³⁷ Rebîa'nın, soyu konusunda babasına cevap olarak şu şiiri yazdığı söylenmektedir:

*Bizler kökü Kays'a dayanan bir topluluğuz, bizim soyumuz ile onların soyu aynıdır.*³⁸

Yine şöyle diyor:

*Eğer İyâd (oğulları)dan Hayy ise bizler ve Kays eşitiz,
Bizden geriye kalanlar ve onlardan kalanlar.*

33 *Divânu Ümeyye*, s. 58, (Beşir, Beyrut).

34 *Emâli'l-Murtaza*, I, 533.

35 *el-Hazâne*, II, 295, (Harun).

36 *el-Lisan*, IV, 275, (Debr).

37 *Resâilü'l-Cahız*, I, 258.

38 *el-İsâbe*, I, 493, no: 2590.

*Bizler insanların en iyisiyiz hep birlikte Kays'ın dostu,
Eğer geriye kalmışlarsa onlar bizim için iyidirler.*³⁹

Kasım b. Ümeyye b. Ebi's-Salt'ın dile getirdiği herhangi bir şey bilmiyoruz. Merzübanî, Benî Dehmân'ı öven bir şiiri ona dayandırmaktadır.⁴⁰ Yine Osman b. Affân'a ağıt yaktığı bir şiirinden söz edilmektedir, şöyle ki:

*Ömrüme yemin olsun ki ne kötü bir kurban kestiniz,
Resûlullah'a karşı çıkararak Kurban gününde.
Canları kısas olarak kurban edin,
Götürür onu Rahman'a mutlulukla.*⁴¹

İbn Kuteybe de ona dört beyti nispet etmektedir. Baş tarafı şöyledir:

*Bir toplum ki evlerine misafir indiğinde terk ederler onu seyislerle hizmetçiler.*⁴²

Osman b. Affân hakkındaki bir mersiyesi de nakledilmektedir, bir kısmı şöyledir:

*Ömrüme yemin olsun ki ne kötü bir kurban kestiniz,
Resûlullah'a karşı çıkararak Kurban gününde
Canları kısas olarak kurban edin,
Götürür onu Rahman'a mutlulukla.*⁴³

A'sâ Benî Rebia'nın tarzına benzeyen ona ait vaazlar vardır. Gayet, onları Divânü'l-A'sâda neşretmiştir.⁴⁴

Sakîf şairlerinden biri de Avf b. Âmir b. Hassân b. Mâlik b. Hatâit b. Cüşem b. Sakîf el-Kâhin'dir. Cahiliye döneminde yaşamış kâhin bir şairdir.⁴⁵ Kinâne b. Abdiall b. Salim b. Mâlik b. Hatâit b. Cüşem b. Sakîf de Numan b. Münzir'i överdi.⁴⁶ Kinâne b. Abdiall b. Amr b. Umeyr b. Avf b. Ukde b. Gire b. Avf b. Sakîf, İbn Sella'm'ın sözünü ettiği bir şairdir.⁴⁷

Mes'ûd b. Mu'teb b. Mâlik es-Sekafî, Sakîf şairlerinden olup Cahiliye döneminde yaşamıştır. Onun oğlu Urve b. Mes'ûd ise halkını İslam'a davet etmiş ve onlar tarafından öldürülmüştür. Mes'ûd zengin bir kişiydi. Vefatından sonra mallarının Kureyşe satılmasından korkuyordu. Zira Kureyş, Tâif'te mal ve arazi satın alıyordu. Onun için varislerinin mülkünü Kureyşe satmalarından korkardı.⁴⁸

Ebû Mihcen es-Sekafî, ismi Mâlik'tir; Abdullah b. Hubeyb b. Amr b. Umeyr b.

39 *Resâilü'l-Cahiz*, I, 258; *el-Eğani*, III, 179, vd; *el-İştikak*, I, 185.

40 *eş-Şi'r veş-Şu'arâ*, I, 372, (Darü's-Sekafe); *el-Merzubanî, Mu'cem*, s. 213; *el-Eğani*, III, 179; *Cahiz, el-Hayavân*, I, 64.

41 *el-İsâbe*, III, 213, (no: 7052)

42 *eş-Şi'r veş-Şu'arâ*, I, 372.

43 *el-İsâbe*, III, 213, (7052).

44 Borckelman, *Tarihü'd-Devleti'l-Arabî*, I, 167.

45 *el-Merzubanî, Mu'cem*, s. 125.

46 *el-Merzubanî, Mu'cem*, s. 236.

47 *el-Merzubanî, Mu'cem*, s. 236.

48 *el-Merzubanî, Mu'cem*, s. 283ç

Avf diyenler de var. Söz konusu ismin, künyesi olduğu söylenmektedir. Cömertti, kendini şaraba vermişti, onsuz duramıyordu. Sakiflilerle birlikte Müslüman oldu. Hz. Ömer ona defalarca kırbaç cezası verdi. Ardından onu Cezire'ye sürdü. Yanına da bir adam verdi. Ancak ondan kaçtı ve Kadisiye Savaşı sırasında Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın yanına vardı. Bunun üzerine Hz. Ömer, Sa'd'a mektup yazarak onu tutuklamasını emretti ve tutuklandı. O da Sa'd'ın karısına bir mektup yazarak "*Beni serbest bırak. Sana söz veriyorum, eğer Allah beni sağ bırakırsa geri döner ayaklarımı tekrar prangalara vururum. Yok eğer ölürsem benden kurtulmuş olursunuz.*" dedi. Kadın onu serbest bıraktı. Hemen Sa'd'ın bir atına atladı, sonra eline bir mızrak alıp İranlılara saldırmak üzere hücumla geçti. Saldırdığı her düşman birliğini mağlup ediyordu. Öyle ki insanlar onun yaptıklarını görünce "*Bu melek!*" demeye başladılar. İranlıları bozguna uğrattıktan sonra geri dönüp zincirlere ayaklarını vurdu. Ardından şöyle diyerek şarabı bıraktı: "*Şarap içerdim. Bana had vurulur, ondan temizlenirdim. Ama şimdi, vallahi hayır asla onu içmeyeceğim.*"⁴⁹

Şu mısralar, onun şiirlerindendir:

*Öldüğüm zaman beni bir asmanın kenarına gömün,
Kemiklerim ölümünden sonra onun köklerinden içsin.
Çöllerde beni gömmeyin çünkü ben,
Öldüğüm zaman onun tadına bakamamaktan korkuyorum.
Gündoğumunda ona koşarım ve bazen, akşamları beni koşturur karanlığı.
Kadehin ve şarabın büyük hakkı vardır, hakkımı vermemek onun haklarındandır.*

Ebû Mihcen'in mezarını görenlerin anlattığına göre kabrinin üzerinde üç adet koruk yetiştirilmiş, uzayıp meyve vermiş ve üstünü kaplamıştı. Fakat mezarının yeri sorulduğu zaman onun hakkında ihtilafa düştüler. Onlardan bazıları, onun Azerbaycan taraflarında, bir kısmı da Cürcan'da olduğunu söylediler.⁵⁰ Öyle anlaşıyor ki kabrinde üzüm asmasının yetiştigi hikâyesini yukarıdaki şiirden hareketle uydurmuşlardır.

Bazı raviler, Ebû Mihcen'in Ensar'dan Şemûs adındaki bir kadına gönül verdiğini anlatırlar. Onu görmeye çalışmış, fakat yapamamıştı. Bunun üzerine kadının konağı kenarında bir ev yapan işçilerin arasına katılmış ve bir aralıktan onu görerek şu mısraları dile getirmişti:

Şemûs'a baktım ve onun ötesi, Rahman'dan bir sıkıntı az olmayan.

Bunun üzerine kadının kocası onu Hz. Ömer'e şikâyet etti. Hz. Ömer de onu sürgüne gönderdi. Ebû Cehrân denilen bir adamı onunla birlikte yolladı. Ebû

49 Süyutî, *Şerhu Şevâhid*, I, 101, vd.; *el-Eğânî*, XXI, 137; *el-Hazâne*, III, 550; İbn Sellâm, *Tabakât*, s. 225; *el-Mü'telef*, s. 95; *el-İsâbe*, IV, 173, no: 1017; *eş-Şîr veş-Şuarâ*, I, 336, vd; *Tabakâtu İbn Sellâm*, s. 67, vd.

50 Süyutî, *Şerhu Şevâhid*, I, 103; *Divân*, s. 14 (Laiden 1887, thk. Abel); İbn Kuteybe, *Uyunu'l-Ahbâr*, I, 38 (Kahire 1324); Carlo Nallino, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabiyye*, s. 109; *el-İstiab*, IV, 181, vd. (Haşiye ale'l-İsâbe).

Cehrân, Ebû Mihcen'in kılıç taşıdığını görünce Hz. Ömer'in yanına kaçtı. Hz. Ömer, Sa'd'a mektup yazarak onu tutuklamasını istedi. Sa'd da onu tutuklayıp zindana attı.⁵¹

Brockelman, Ebû Mihcen'in şarap içmeye devam ettiğini, sonunda Hz. Ömer'in onu Habeş sahili üzerinde bulunan Mesû şehrine sürgün ettiğini ve kısa bir süre sonra burada öldüğünü söylemektedir.⁵² Bu ilginç bir bilgidir. Söz konusu şairin durumundan bahseden bütün kaynaklar bunu aykırı beyanda bulunmaktadır. Tamamı onun Kadisiye Savaşından beri şarabı terk ettiğini ve ona dönmediğini anlatırlar. Onların hiç biri onun şaraba döndüğünden söz etmez. Öyle görünüyor ki daha sonra Medine'ye dönmüş ve burada tekrar içmeye başlamış, ardından sürülmüştür. Denizdeki bir adaya sürgün edildiği meselesi Irak'a gitmeden önce gerçekleşmiştir. Bekçisi ondan kaçınca, ki onun kendisini öldüreceğini düşünmüştü, o zaman Hz. Ömer Sa'd'a onu hapsedmesini emretti. O da onu tutukladı. Sonra çıkıp savaştı. Müslümanlar zafere ulaşınca hapsedildiği yere geri döndü. Bunun üzerine Sa'd zincirlerini çözüp onu serbest bıraktı.

Ebû Mihcen'in şiirleri bir divânda toplanarak yayınlanmıştır. Aynı şekilde şiirlerinden bazı parçaları farklı edebiyat kitaplarında görüyoruz. Rical kitaplarında da onun hayatı hakkında bazı malumatlar bulunmaktadır.⁵³

Geylân b. Seleme, eşraftandı. Cümahî, onun bütün mallarını oğulları arasında bölüştürüp karılarını boşadığını, ancak Hz. Ömer'in onu bundan menettiğini ve onun da kendisine emredileni yaptığını anlatmaktadır.⁵⁴

51 *el-İsâbe*, IV, 174, no: 1017.

52 Brockelman, *Tarihü'd-Devleti'l-Arabî*, I, 167.

53 Brockelman, *Tarihü'd-Devleti'l-Arabî*, I, 167, vd.

54 İbn Sellâm, s. 69.